

GHALIEX IT-TALJANI U L-INGLIŽI KIENU JMAQDRU LSIENHOM

(*Siltiet mill-Convivio ta' Dante Alighieri u mid-Dialogues ta' Thomas Moore*).

Gibt dawn il-bçejjec wahda mill-"Convivio" ta' Dante u l-ohru mid-djalogi ta' "Blessed Thomas Moore" biex nuri, li mgar iż-żewġt ilsna Inġliżu Taljan, l-akbar għejun ta' tagħlim għall-Malta, għaddew mit-taħbit u tmaqdir bla haqq u bla għaqaq li q'ed jolqot lsien art twelidna. Fil-waqt li dawk li jmaqdr, iparpru mid-dinja bħal friefet mahruqa fin-nar l-istorja tibqa' tghallem u twiddeb qisha lis-Sfingi ta' l-Egittu jew inkella Nemesi li fl-aħħar tagħti lil kulhadd li haqq.

GUZE AQUILINA

B'għajb ta' dejjem u b'inkejja ta' dawk it-taljani ta' fehma hażina li jfahħru lsien haddieħor u tagħhom imaqdru, ingħid li hamsa huma r-raġunijiet ta' min jistkerraħhom ta' din l-im-giba tagħhom. L-ewwel nett il-għama min-nuqqas ta' għaqaq; it-tieni kewtiela hanja; it-tielet regħba ta' frugħa; ir-raba għira; il-hames u l-aħħar ġjufija, jġififeri nuqqas ta' hila. U kull wahda minn dawn il-ħitijiet taħkem kotra ta' nies hekk kbira li ffit huma meħlusin minnhom.

Fuq l-ewwel wahda nistgħu ngħidu : Hekk kif il-gisem għandu l-għajnejn li bihom jagħżel haġa minn oħra, mill-lewn li għandhom minn barra, hekk ukoll ir-raġuni għandha l-għajnejn li bihom tagħżel haġa minn oħra, u tifhem il-għan li għalih huma magħmulin. U dan hu l-għaqaq. Bħal ma l-aġħma jagħżel it-tajjeb mill-ħażin, kif iġħidlu haddieħor, hekk ukoll min hu nieqes mid-dawl tar-raġuni, joqgħod għat-tlablib ta' haddieħor bla ma jara jekk huwa skond il-haqq jew le. Għal-hekk jekk dak li jmexxi hu aġħma, billi t-tnejn ikunu għomja, it-tnejn jispiċċawha hażin. Għal dan hu miktub li l-aġħma jmexxi l-aġħma, u t-tnejn jaqgħu fil-hondog. Għar-raġunijiet li sa nithaddtu fuqhom, ilu minn żmien jinstema' tlablib kontra lsienna. U mħabba dan it-tlablib, dawn il-għomja li semmejna, ma ssibx tarf tgħoddhom; fil-waqt li twieżnu b'idejhom ma' dawn il-giddibin huma waqgħu fil-hondog tal-fehma l-ħażina, u minn hemm ma jafux kif sa joħorgu. L-aktar li huma neqs in mid-dawl ta' dan il-għaqaq huma n-nies ta' bla tagħlim, għaliex billi huma mxegħlin sa minn l-ewwel snin ta' ħajjithom f'xi sengħa jridu u ma jridux, jitilgħu tajbin għal din is-sengħa, imma ma jkunu tajbin għal xejn iżjed. U billi wieħed mhux la kemm jidra jaħseb u jħoss it-tajjeb jekk ma jkunx imdorri, u

billi dawn huma mdorrijin fis-sengħa u ma jfittxux jifhamu s-siwi ta' haġ'ohra, ma jistax ikun li jkollhom il-għaqal. Għal-nekk issib li bosta drabi jċapċepu lill-mewt taqthom u jsafru lil dak li jagħtihom il-hajja; biżżejjed li jibda wieħed ! U dan in-nuqqas kbir ġej minn l-għama taqthom. Għalhekk għal Boezio mhix hlief frugħa l-ġieh li jagħtu n-nies ta' bla taqthim, il-għaliex ma tifhemx. Dawn imissna nsejthom nagħaġ u mhux bnedmin. Għax jekk nagħa tinfeta' minn fuq garf ta' elf qama l-oħrajn kollha jinxtehtu warajha. U jekk nagħa hi u miexja fit-trieq titqabeż, l-oħrajn kollha jagħmlu bħalha, avvolja jaraw li m'hemmx għal fejn jagħmlu hekk. Jiena rajt hafna nagħaġ jaqbzu ġo bir għax qabżet wahda minnhom, forsi għax hasbet li sa taqbeż xi haġt għalkemm ir-raġaġ mar quddiemhom biex jil-qagħthom b'sidru u dirgħajh, jibki u jgħajjat.

It-tieni nett, insemmi dawk in-nies li huma kontra lsienna għal bil-ħani. Hafna huma dawk li jridu jkunu miżmumin bħala mgħallmin, aktar milli jkunu hekk tassew; u biex jewilla ma jigrix li ma jibqgħux jinżammu b'hekk jagħtu l-ħitja dejjem lix-xogħol jew lill-għodda; bħal ma l-haddied bla sengħa jmaq-dar il-hadid li jieħdulu u jgħid li s-sikkina hażina għax il-hadid hażin, u d-daqqaq għax ma jdoqqx tajjeb, iwaħħal fil-kitarra. Hekk hemm xi wħud, u m'humiex ftit, li jridu jgħaddu b'nies li jafu jithaddtu u biex jehilsu li ma jgħidu sejn jew igħidu hażin, jagħtu l-ħitja lillsien twelidhom u jfahħru lsien haddieħor. U min irid jara jekk hux ta' min imaqdru dan il-hadid jara x-xogħolijiet li jofiorġu minnu l-haddiema tas-sengħa u b'hekk jikxef il-qerq ta' dawk li jmaqdrux biex ma jmaqdrux lilhom infusom. Kontra dawn joħodha Tullju fil-bidu tal-ktieb tiegħu li jismu "Għan il-Ġid" (1) għaliex fi żmien u kienu jmaq-dru l-latin ruman u kienu jfahħru l-Grammatka griega. U hekk ukoll ingħid jien għar-raġunijiet bħal dawn, li dawn iċekknu l-lsien taljan u jgħollu dak ta' Provenza.

It-tielet nett jiġu dawk li jmaqdru lsienna mħabba l-għiatx ta' frugħa li għandhom. Hafna huma dawk li jaħshu li billi jfahħru lsien haddieħor u jiktbu bih, b'daqshekk sa jingħogbu iżjed milli kieku kitbu bi lsienhom. M'għandniex xi ngħidu hu ta' min ifahħru dak il-bniedem li jitgħallem lsien barrani, imma ta' min imaqdru jekk, ifahħru barra mis-sewwa biex jiftaħar b'rix haddieħor.

Fir-raba' nett l-imma ta' xi wħud mhix hlief fil-għira. Kif għedna qabel, il-għira titnissel meta ssib min jinqala' daqsek. Post ġens ta' lsien wieħed, il-lsien inissel il-għira u għax wieħed ma jafx daqs l-ieħor tiġih il-għira. Dan il-għajjur ma jmaqdrux billi jgħid li hu ma jafx xi jgħid, imma jmaqdar lill-lsien li bih inqada, biex jisraqlu, (billi jmaqdarlu xogħlu għal din ir-

(1) T. Cicero "De finibus Bonorum Et Malorum" li Dante qaleb "Di fine De' Beni!"

raġuni) il-gieħ ta' ismu, bħal dak illi jmaqdar il-ħadid tas-sejġ mhux biex imaqdar il-ħadid imma biex lil l-imgħallem imaqdarlu x-xogħol tiegħu kollu kemm hu.

Il-ħames u l-aħħar nett jiġu l-gwejjeġ. Il-bniedem ta' qalb kbira jkabbar lilu n-nifsu f'qalbu, u l-bniedem ta' qalb ċkejkn dejjem jaħseb li hu iċken milli hu tabilħaqq. U billi t-takbir u t-tiċkin isir dejjem fuq xi haġa li għaliha l-kbir jitkabbar u ċ-ċkejken jiċkien, jiġri li l-kbir jara l-oħrajn iżgħar milli huma u ż-żgħir jarahom akbar milli huma. U billi l-bniedem iqis b'xibru jiġri illi l-kbir jaħseb illi dak, li jagħmel hu, hu aħjar minn li hu tassew, u aħjar minn dak li jagħmel ħaddieħor; u li l-gifa jaħseb li għamilu ma jiswa għal xejn, u jkabbar xogħol ħaddieħor. Għalhekk hafna għal dan in-nuqqas ta' hila imaqdru l-sien twelidhom u jfahhru l-sien ħaddieħor u dawn il-flien kollha huma t-taljani ta' min jistmellhom, li jqisu bħala haġa ta' xejn is-sabiħ ilsienna, li jekk għandu xi htija mhix haġ'ohra ħlief li jistema fil-ħalq maħmuġ ta' dawn iż-żenjin, li warajhom jimxu hafna għomja li jiena semmejt fl-ewwel nett.

* * *

(U dan li ġej wieġeb Thomas Moore għal min kien imaqdar lil l-sien ingliz).

Din li lil l-sienna jsejnhulu żorr mhiex ħlief bluha, għax kif jaf kull bniedem ta' tagħlim, kull il-sien hu hekk għal min ma jafux. Jekk imbagħad iridd jgħidu li hu nieqes mill-kliem, ħadd ma jista' jgħid li ma għandux biżżejjed biex nuru x'naħsbu fuq kull haġa li wieħed hu mdorri jithaddet fuqha ma' ħaddieħor.

(B. Thomas Moore. Dialogue III. 16.)